

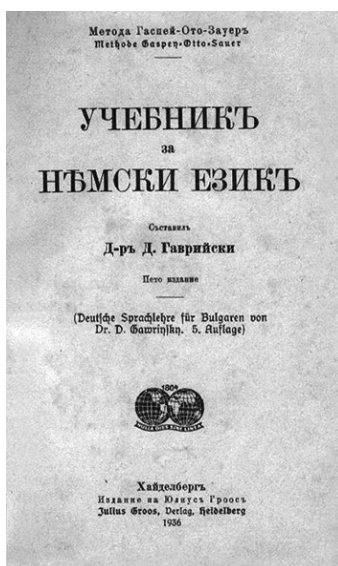
ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИ РЕТРОСПЕКТИВИ, ИЛИ ЗА ДВА БЪЛГАРСКИ УЧЕБНИКА ПО НЕМСКИ ЕЗИК ОТ 30-ТЕ ГОДИНИ НА XX ВЕК

Весела Белчева, Свилен Станчев

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Характерен за българския бит и душевност през вековете винаги е бил стремежът към просвещение и наука. Още от времето преди Освобождението, от първата половина на XIX в., в българското общество се забелязва „...остра нужда от модерно светско образование, обезпечено със съответната материална база, училищна и мощна литература...“ (Vladov, 2012: 312).

Нужно е било това образование да бъде в съответствие с „...Европейското просвещение, чиито идеи вече са проникнали в българските земи главно с посредничеството на Новогръцкото просвещение“ (вж. пак там). Тази тенденция продължава до края на XIX – началото на XX в., когато все повече български интелектуалци се изправят пред предизвикателството да създадат авторски лингводидактични материали – учебници и учебни помагала, предназначени за образователния процес в отделните етапи на българския модел за чуждоезиково обучение (in: Vesselinov, 2005: 8). Характерно за обучението по чужди езици в България през този етап е, че то се провежда при нетрадиционни в сравнение с останалите европейски държави условия: липса на унифицирана ме-

тодика на обучението, отсъствие на модерни културни институти, недостиг на автентична чуждоезикова литература и на достатъчно добре подготвени учители, познаващи не само методиката на обучение, но и психофизиологичните особености на учещите. Върху трудностите, свързани с преподаването на съвременни чужди езици в България през 30-те години на XX век, акцентира и Ж. Драгнева в сп. „Училищен преглед“: „Преподаването на новите езици у нас среща много повече мъчности, отколкото това на който да е друг предмет, и далеч не дава резултатите, които би трябвало да даде“ (Dragneva, 1935: 100). В стремеж за преодоляване на тези затруднения, както и в търсене на начини и възможности за по-задълбочена и интензивна работа с чуждия език, в началото на XX в. на родния книжен пазар вече се забелязват сериозни български учебници по чужди езици. В областта на обучението по немски като чужд език впечатление правят учебниците на д-р Димитър Гаврийски и Благой Мавров.

Интересът към изучаването на чужди езици е все по-голям и през 1936 г. се появява петото издание на популярния за времето си *Учебник за немски език* на д-р Димитър Гаврийски – философ, литератор и езиковед, член на Съюза на българските писатели на България от първата половина на XX век. Учебникът е публикуван от известното германско издателство „Юлиус Гроос“ от Хайделберг и е с обем 211 страници. Авторът е именит столичен интелектуалец, свързан с личности като Иван Вазов и проф. Иван Шишманов. Съпругата на Д. Гаврийски също е част от интелектуалния елит между двете световни войни – тя е директор на частна девическа търговска гимназия в София и ярък носител на модерния европейски дух¹⁾.

В предговора към своя учебник Гаврийски подчертава, че още като студент през 1904 г. е направил преработка на базата на кратката Отова граматика, като по този начин се е стремил да даде в ръцете на своите съотечественици един добър учебник по немски език, при което е взел предвид „...нуждата, която ние, българите, имаме от ръководство за изучаване езика на великите поети и мислители“ (Gawriysky, 1936: III). Авторът изгражда този учебник, следвайки популярната по онова време в Европа метода на Гаспей-Ото-Зауер, която според Гаврийски е популярна и добре позната навсякъде, ползва се с огромен успех и когато някой „...веднъж се запознае с нея, не я напуска никога при изучаването на друг някой нов език“ (Gawriysky, 1936: III). В учебника са включени основни правила за произношението на фонетичните единици, за мястото и ролята на падежите в езиковия узус, дават се теоретични рамки и конкретни практически указания за употребата на съществителните и прилагателните имена, глаголите, предлозите, наречията, съюзите и местоименията. Изложението в учебника на Гаврийски е ясно и логически структурирано – в началото всеки урок се започва с кратък теоретичен увод, в който се очертава

съответното граматично явление, след това се дават множество примери, допълнени от подходящи лингводидактични коментари. За затвърждаване на наученото се предлагат тренировъчни упражнения за практическо приложение на граматическите форми и конструкции, чрез които се реализира усвояваната в съответния урок езикова категория. Усвояването на граматическия материал се съчетава с разширяване на лексикалния запас на учещите чрез включени упражнения за превод от български на немски и от немски на български език. Извежда се списък на думите в урока, дават се и кратки учебни текстове, специално създадени за целите на съответния урок и предлагащи практическа реализация в контекст на заучаваното граматично явление.

За времето си учебникът на д-р Гаврийски има редица положителни страни и успешно е бил прилаган в обучението по немски език. Трябва да отбележим обаче, че в перспективата на съвременното чуждоезиково обучение този учебник се различава значително от учебните помагала, свързани с модерните методи и средства за учене на чужд език. Днешният преподавател трудно би могъл да приеме безкритично подхода и структурата на учебния материал в този учебник. От краткия увод не става ясно на каква дидактична основа и съгласно какви принципи е изградена методата на Гаспей-Ото-Зауер и как тя ефективно и конкретно може да се приложи в контекста на българската образователна система. В днешните учебници по чужди езици акцентът е върху езиковия узус – изказа, текста, дискурса в тяхното практически ежедневно приложение за комуникация, информационен и културен обмен и човешко общуване в най-общ план. Това се основава на боравенето с лексикални обеми и текстове, като стремежът е граматическите норми и явления да се интернализират имплицитно и интуитивно в процеса на езиковия обмен. Задълбочените и подробни граматико-теоретични обяснения почти отсъстват и се свеждат до един базисен минимум. Точно обратно на това, разглежданият учебник по своята структура и концепция може да бъде възприет по-скоро като учебна граматика в помощ на учещите немски език, отколкото като учебник такъв, какъвто го познаваме днес, т.е. съчетаващ ученето на граматика и лексика с работата върху различни текстове. Учебният материал е структуриран на базата на последователност от граматически категории, обясненията са натоварени с доста солиден теоретичен заряд от фонові знания по граматика, като например разбиране на граматическите класове думи с техните категории и парадагми, падежи, спрежения, наклонения, членуване, причастни форми, залог и време на глаголите и т.н. Поради далеч по-ниските технологични възможности за графично оформление и печат в книгоиздаването от началото на XX век в учебника на Гаврийски липсва характерният за днешните издания богат цветен илюстративен материал, съобразен с въз-

растовите особености и интереси на учещите и спомагащ за обогатяване и развиване на тяхното възприятие, мислене и въображение.

През 1938 г. издателство „Синтез“ публикува *Динамичната метода по немски език* на видния български педагог, лексикограф и художник Благой Константинов Мавров. Учебното пособие е в обем от 163 страници и се появява в отговор на необходимостта всички да учат чужди езици – „от министъра до разсилния, от генерала до войника, от фабриканта до продавача, от редактора до машинописката, от автора до словослагателя, от епископа до клисаря, от художника до бояджията“ (Mavrov, 1938: 6). По това време Германия и България са особено близки както икономически, така и в сферата на науката и културата. Берлин, Мюнхен и Лайпциг са притегателни академични центрове за множество българи, желаещи да следват и специализират в Германия, а европеизирането на България в началото на XX в. в много голяма степен се осъществява именно чрез контактите с Германия (in: Spiridonov, 2015: 278 – 284). Тесните германско-български контакти в този период обясняват нуждата от доброто овладяване на немския език и бързото му проговаряне в ежедневието. Със своя динамичен метод на обучение по немски език Мавров си поставя амбициозната цел да подпомогне „напредналите да проговорят на чуждия език за седем дни, а начинаещите – за седем седмици“ (Mavrov, 1938: 3). Авторът очертава целите и обхвата на своята „Метода Седем дни“ като средство, с помощта на което може „...не... да се изучи езикът основно, а да се усвои онова, що ни трябва всеки ден“, защото „[к]олцина знаят и правила, и думи, и изрази, а в живота не могат да си служат с тях. ... [Д]а учиш езика чрез изрази, значи да се опиташ да задържиш пороя в шепата; да завладееш езика с думи, ще рече да градиш яз от пясък, а да усвоиш езика по граматични правила, все едно да си се омотал като в пашкул и да искаш да плаваш“ (пак там). Според Мавров, за да има ефект от неговата динамична метода за седем дни или седем седмици да се „мине най-необходимото“, е нужно да не се забравят следните три неща:

„1. Че това е метода, а не книга за прочит или списание за преглед, още по-малко вестник за прелистване.

2. Човек трябва да бъде цял ден свободен: друга умствена работа да няма; освен методата да го чака почивка, спорт, разходка.

3. Да работи с учител или с човек, що говори чуждия език. Още по-добре, ако има възможност през това време цял ден да дружи с преподавателя или с хора, що владеят чуждия говор. А най-добре да потъне в среда, дето се говори тоя език“ (Mavrov, 1938: 9 – 10).

Динамичната метода по немски език има характеристиките по-скоро на разговорник, отколкото на класически учебник – дори форматът му на портативно пособие за ежедневна употреба в ръка е като на разговорник.

Като концепция, той е изграден предимно на граматична основа и съпроводен с множество обяснения на български език и има за цел да даде на учещите „най-необходимото от всекидневния говор“. Според схващанията на Мавров дори „...най-бъбривият човек в делничния говор не употребява кой знае колко изрази, думи или граматични строежи, ала той е завладял механизма на езика: говори по нагон, не мисли как да каже, а що да каже. Методата цели именно това: да даде в най-проста, достъпна и лека форма механизма на всекидневния говор. Да се не забравя, че ние учим родния си език седем години по седем и пак го не знаем, както трябва“ (пак там, с. 3). В този ред на мисли, може да се предположи, че *Динамичната метода* на Мавров е замислена като автономна част от поредица разговорници за изучаване на различни чужди езици – английски, немски, френски, руски, румънски, италиански, турски. Дидактическата ѝ стойност е в това, че популяризира и прави ученето на различните чужди езици в България през 30-те години на миналия век достъпно за учещите, поставяйки акцент върху граматиката и езиковия узус.

В заключение може да се каже, че характерно и за учебника на д-р Д. Гаврийски, и за този на Бл. Мавров са постоянните паралели и сравнения на изучавания немски като чужд език с родния за учещите български език. И в двете пособия се наблюдава превес на ученето на граматика и впускането в прекалено задълбочени детайли, подчертано научно запознаване на учещите с граматичните форми. В областта на усвояване на чуждоезичната лексика преобладават репродуктивни упражнения за учене на текстове наизуст, повторение и превод, съчетани с граматическо преобразуване на изречения. Отсъства характерната за днешните учебници визуализация на учебното съдържание за сметка на подробни обяснения на граматиката (дори и в разговорните теми). По своите характеристики двата учебника се вписват по-скоро в граматико-преводния метод, при който граматиката управлява учебния процес на принципа „който владее граматиката, владее и чуждия език“, като се тренира преди всичко паметта за сметка на „употребата на езика“ (in. Noyner & Hunfeld, 1996: 165). Както при повечето учебници от онова време, при учебниците на Гаврийски и Мавров също липсват методически ръководства (по въпроса вж. Vesselinov, 2017: 55), но все пак методическият замисъл на авторите лесно може да бъде схванат въз основа на ясното структуриране на отделните урочни единици. Видно е обаче, че и в двата учебника, въпреки тяхната еднопластовост, родните методици от началото на XX век полагат усилия да излязат извън догмата на граматико-преводния метод. Те не успяват, или – най-малкото – трудно се отделят концептуално от него, но все пак търсят негови алтернативи, които да осигурят по-директно и по-пълноценно усвояване на чуждите езици в българския образователен контекст.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Вж. по-подр. биографичните сведения за д-р Димитър Гаврийски на: <http://www.segabg.com/article.php?issueid=314§ionid=10&id=00001> [08.04.2017] <https://zikov.wordpress.com/2005/10/21/gavrijski/> [08.04.2017]

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Vesselinov, D. (2005). *Vazrozhdenskiyat urok po frenski ezik. Lingvodidakticheska rekonstruktsiya*. Sofia: IK "Lik". [Веселинов, Д. (2005). *Възрожденският урок по френски език. Лингводидактическа реконструкция*. София: ИК „Лик“.]
- Vesselinov, D. (2017). Poetichniyat учебник po frenski ezik na Milka Petrova-Koralova i Lachezar Stanchev. – *Chuzhdoezikovo obuchenie*, kn.1, 53 – 58. [Веселинов, Д. (2017). Поетичният учебник по френски език на Милка Петрова-Коралова и Лъчезар Станчев. – *Чуждозиково обучение, кн.1*, 53 – 58.]
- Vladov, V. (2012). *Grutskite knigi v uchilishtnata biblioteka (kraya na XVIII – sredata na XIX v.)*. V. Tarnovo: Rovita. [Владов, В. (2012). *Гръцките книги в училищната библиотека (края на XVIII – средата на XIX в.)*. В. Търново: Ровита.]
- Gawriysky, D. (1936). *Uchebnik za nemski ezik*. Heidelberg: Yulius Groos. [Гаврийски, Д. (1936). *Учебник за немски език*. Хайделберг: Юлиус Гроос.]
- Dragneva, Zh. (1935). Deynostta na prepodavatelite po novite ezitsi v Bulgariya. *Uchilishten pregled*, br. 1. [Драгнева, Ж. (1935). Дейността на преподавателите по новите езици в България. *Училищен преглед*, бр. 1.]
- Mavrov, B. (1938). *Dinamichna metoda po nemski ezik*. Sofia: Pechatnitsa na Voenno-izdat. fond. [Мавров, Б. (1938). *Динамична метода по немски език*. София: Печатница на Военно-издат. фонд.]
- Noyner, G. & Hunfeld, H. (1996). *Metodi na obuchenieto po nemski ezik kato chuzhd. Uvodna chast*. Sofia: UI "Sv. Kliment Ohridski". [Нойнер, Г. & Хунфелд, Х. (1996). *Методи на обучението по немски език като чужд. Уводна част*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.]
- Spiridonov, V. (2015). *Bulgariya i Germaniya v novo i nay-novo vreme (Istoricheski paraleli)*. V. Tarnovo: I and B. [Спиридонов, В. (2015). *България и Германия в ново и най-ново време (Исторически паралели)*. В. Търново: Ай анд Би.]

FOREIGN LANGUAGE TEACHING RETROSPECTIVES OR OUTLINES OF TWO BULGARIAN TEXTBOOKS OF GERMAN FROM THE 1930S

Abstract. The 1930s national setting for foreign language teaching in Bulgaria differs significantly from the traditional milieu characteristic of most other European countries: it is marked by a lack of modern cultural institutions, there is no general nationally accepted methodology, authentic foreign language literature is in short supply and there are hardly any well-prepared teachers familiar with good teaching practices and methods and aware of the psycho-physiological needs of their pupils. The two textbooks outlined in this paper – that of Dimiter Gavriyski and the one of Blagoy Mavrov, are among the first attempts at correcting this situation and offer a methodological aid in organizing the basis of foreign language teaching as well as an opportunity of in-depth intensification of the process of learning.

Keywords: foreign language teaching, German, textbooks from the 1930s, Bulgarian education

✉ ¹⁾**Dr. Vesela Belcheva, Assoc. Prof.** ²⁾**Dr. Svilen Stanchev, Assoc. Prof.**

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo
2, T. Tarnovski St.

5003 Veliko Tarnovo, Bulgaria

E-mail: ¹⁾vbeltscheva@yahoo.com; ²⁾sbstanchev@yahoo.co.uk